

czesnej debaty teologicznej. Autor nie tylko zebrał materiał z wykładów, ale poszerzył go o fragmenty prezentujące poglądy innych teologów (Fuchs, Demmer, Molinaro, i wielu innych), do których potrafi odnieść się także polemicznie. Ilość miejsca, dedykowanego z hojnością źródłom historycznym i biblijnym teologii moralnej oraz zagadnieniu sumienia spotyka się jednak z pewnym niedosytem związanym z małą uwagą poświęconą analizie czynu ludzkiego. Trudno dopatrzeć się systematycznego wykładu na temat wolności, rozumności działania, a one stanowią o niepowtarzalności odpowiedzi wiary na zbawczą inicjatywę Boga.

Dużym atutem pracy jest szeroko rozbudowany (czasem sięgający kilku stron) aparat bibliograficzny prezentowanych zagadnień, pogrupowany według wspólnych łączących je elementów.

Akcent położony na perspektywę wiary przy prezentowaniu materiału wpisuje pozycję Maurizio Chiodi w realizację pragnienia wyrażonego jeszcze przez Benedykta XVI na rozpoczęcie Roku Wiary. Papież mówił wówczas o konieczności zintensyfikowania refleksji na temat wiary, aby pomóc człowiekowi w ożywianiu jego życiowego, świadomego przywiązania do Ewangelii, zwłaszcza w epoce współczesnych przemian kulturowych. Lektura nowej pozycji Maurizio Chiodi, prezentującej poszczególne zagadnienia teologii moralnej fundamentalnej, stanowi cenną pomoc w pogłębieniu wiary i życiowym przywiązaniu do Ewangelii.

Ks. Jarosław Wojtkun

Katedra Teologii Moralnej Fundamentalnej KUL

KRZYSZTOF NIEWIADOMSKI OFM^{Cap}. *Rola komunikacji niewerbalnej w budowaniu relacji międzypersonalnych. Aspekt teologicznomoralny*. Kraków: Serafin 2013 ss. 342.

Problematyka komunikacji niewerbalnej stanowi od pewnego czasu teren zainteresowania coraz liczniejszych dziedzin nauki, które zajmują się fenomenem człowieka komunikującego siebie całym sobą. Rozwój psychologii i teorii komunikacji sprawił, że coraz bardziej rozumiemy mowę ciała, która pozwala na wyrażenie swoich przeżyć przez osobę, która oddziałuje na swego rozmówcę całym swym jestestwem. Zjawisko to jednak trudno ująć od strony moralnej, gdyż wymyka się ono prostym kategoriom wskazującym na zakres odpowiedzialności człowieka za wysyłane komunikaty. Wiele bowiem z zachowań niewerbalnych rodzi się nieświadomie i jest wyrażanych spontanicznie. Nie jest łatwo określić, kiedy w ten sposób wysyłane komunikaty podlegają ocenie moralnej. Powstaje pytanie, czy są one czynem ludzkim czy tylko czynem człowieka.

W tym kontekście trzeba z radością powitać książkę o. Krzysztofa Niewiadomskiego OFMCap wydaną przez kapucyńskie wydawnictwo Serafin w Krakowie. Jest to rozprawa doktorska obroniona na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II. Podejmuje ona w odważny sposób istotne kwestie komunikacji niewerbalnej, wyjaśniając podstawowe pojęcia i wskazując na złożoność tego zjawiska. Książka o. Niewiadomskiego stanowi dobry przykład racjonalnego ułożenia materiału pochodzącego z różnych dyscyplin naukowych. Autor, eksplorując zjawisko komunikacji niewerbalnej, poszukiwał klucza zespalającego treści z zakresu psychologii, socjologii, teorii komunikacji i teologii, by ująć je w logiczny schemat pięciu rozdziałów. Rozdział pierwszy dotyczy natury relacji międzyosobowych i koncentruje się na ukazaniu relacyjnego charakteru bytu ludzkiego oraz roli *communicatio* w budowaniu *communio*. Istotną dziedziną podjętą w tym rozdziale jest też zagadnienie komunikacji ujmowanej od strony osobowej i międzyosobowej.

Rozdział drugi zajmuje się pojęciem i naturą komunikacji niewerbalnej jako rzeczywistości głęboko wpisanej w naturę ludzką. Autor wychodzi od ukazania jedności cielesno-duchowej osoby i wskazuje na potrzebę większego dowartościowania komunikacji pozawerbalnej. Wykazując, że podstawowym narzędziem porozumiewania się między ludźmi jest słowo, o. Krzysztof zebrał wiele interesujących uwag na temat teorii języka. W tym rozdziale znalazło się przedstawienie definicji komunikacji niewerbalnej, która polega na przekazywaniu wiadomości za pomocą środków niewerbalnych.

W trzecim rozdziale zostały zaprezentowane podstawowe zasady dobrej komunikacji niewerbalnej. Do fundamentalnych zasad właściwej komunikacji niewerbalnej należą rzeczywistości, które wpływają na jej przebieg i treść. Są to przekazywanie prawdy w formie jednoznacznej i czytelnej; dążenie do jednoczenia ludzi w miłości i przekazywanie tego, co buduje wspólnotę oraz zdolność do pełnego wyrażania swoich przeżyć i przyjęcia komunikatów innych osób. Ostatnią zasadą jest poetycki i ludyczny wymiar odniesień niewerbalnych, które pozwalają na wyrażanie radości i szczęścia oraz poszukiwanie piękna.

Czwarty rozdział omawia formy nieprawidłowego wykorzystywania komunikacji niewerbalnej. Autor wskazuje na brak koherencji między komunikacją werbalną i niewerbalną, niekontrolowane krzywdzenie bliźniego oraz niebezpieczeństwo manipulacji. Został też ukazany proces rozwoju zdolności komunikacyjnych rosnących wraz z wiekiem oraz przedstawione zranienie w zakresie relacji z innymi, jakiego człowiek doznaje przez grzech. Piąty rozdział podejmuje kwestie dotyczące wychowania do wykorzystywania komunikowania niewerbalnego w budowaniu relacji międzyludzkich. W tym procesie ważne jest poznanie siebie i umiejętność otwarcia na drugiego oraz doskonalenie procesu wyrażania samego siebie w postaci niewerbalnej. Istotne jest też prowadzenie życia duchowego przez nabywanie cnót i przyjmowanie sakramentów oraz intensywne życie modlitwy.

Dokonana w książce całościowa prezentacja komunikacji niewerbalnej oraz kwestii jej właściwego rozumienia i funkcjonowania w codziennej egzystencji chrześcijanina jest czymś bardzo potrzebnym. Uwzględnione w publikacji odniesienie się do chrześcijańskiej antropologii umożliwi właściwe usytuowanie komunikacji niewerbal-

nej w perspektywie teologii moralnej i pozwala na ocenę różnych koncepcji rozwijanych współcześnie na gruncie psychologii i przenikających do kultury masowej.

Komunikacja niewerbalna jest czymś codziennym i powszechnym, stąd nie sposób sobie wyobrazić funkcjonowania osoby bez zrozumienia tego fenomenu. Autor postawił sobie cel zwrócenia uwagi na rolę komunikacji niewerbalnej w budowaniu relacji międzysobowych oraz wskazanie moralnej odpowiedzialności osoby za działanie, które można ocenić w aspekcie dobra lub zła. W przypadku komunikacji niewerbalnej powstaje pewna trudność związana z niejednoznacznością takich zachowań. Dotyczy ona zarówno sfery ekspresji, jak i impresji. „Nie ma bowiem gestów jednoznacznych. Zależą one od intencji, która może dobry czyn zamienić w zły”. W innym miejscu autor stwierdza: „Trafne odczytywanie sygnałów ciała jest bardzo mocno oparte na intuicji. Nie wypracowano dotąd jednolitych kryteriów weryfikowania zachowań niewerbalnych, nie ma nawet spójnej techniki badań tej komunikacji”. Książka zawiera wiele konkretnych ocen moralnych różnych aspektów życia codziennego, które dzięki głębszemu rozumieniu komunikacji niewerbalnej zyskują większą precyzję i bardziej adekwatne ujęcie.

Książka niesie ze sobą przesłanie, że życie jest wypełnione komunikowaniem, które winno być bardziej uświadomione i poddane odpowiedzialności moralnej. Dojrzwienie do większej zdolności niewerbalnego wyrażania swoich myśli i odczytywania komunikatów wysyłanych przez innych winno być przedmiotem świadomego wysiłku człowieka, który stanowi wyraz jego dążenia do rozwoju w miłości. Wyjaśnienie pojęć z zakresu komunikacji niewerbalnej pozwala na bardziej adekwatne odniesienie się do zagadnienia i zrozumienie wielu ludzkich relacji, które przebiegają na płaszczyźnie mowy ciała. Ważne jest też wskazanie na psychologiczny i społeczny aspekt komunikacji, która może adekwatnie być ujęta jedynie na odpowiednim poziomie refleksji antropologicznej, uwzględniającej integralną wizję osoby ludzkiej.

Liczne zaburzenia komunikacji niewerbalnej w postaci niewłaściwych dążeń do nieskrępowanej ekspresji własnych pragnień i doznań przemieniających się w uzależnienia, stwarzają niebezpieczeństwo zniszczenia społecznej wrażliwości na dobro i zło. Kultura masowa, nasycona przedstawianiem negatywnych wzorców, prowadzi do eskalacji wątplenia w dobroć natury osoby i podważa podstawowe zaufanie do Stwórcy, który wyposażył człowieka nie tylko w pierwotne zdolności do wzrostu w osobowej godności, ale też przez dar zbawienia wskazał na nowo i otworzył człowiekowi perspektywę ocalenia.

Wartością recenzowanej pracy jest ukazanie konsekwencji różnych form komunikowania, które zostały ujęte w przejrzystą strukturę i osadzone w kontekście pozytywnych wskazań dotyczących godności życia osoby. Czytelnik książki o. Niewiadomskiego otrzymuje w jednej pozycji zestawienie opisów wielu zjawisk, które są obecne we współczesnej kulturze i zostały ukazane w rozprawie jako forma ekspresji osoby.

*Andrzej Derdziuk OFM Cap
Instytut Teologii Moralnej KUL*